

عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به جرم

تاریخ دریافت: ۹۲/۵/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۲/۶/۳۱

از صفحه ۷۳ تا ۹۲

علی محمد ساعدی^۱، سید محمد هاشمی^۲، یونس عابدی^۳

چکیده

گرایش جوانان به ارتکاب جرم اگر چه پدیده نوظهوری نیست اما طی سال‌های اخیر رویدادهایی با موضوع جرایم جوانان، بازتاب‌های متفاوت و نگران‌کننده‌ای در جامعه و آینده نظام اجتماعی به وجود آمده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به جرم انجام شده است. این پژوهش از نظر روش توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق را کلیه کارشناسان حوزه‌های قضایی، انتظامی، اجتماعی و... تشکیل می‌دهند که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده تعداد ۱۴۵ نفر انتخاب و مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسش‌نامه محقق ساخته بوده است. نتایج این پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های شناسایی شده (از هم پاشیدگی هنجارها، عدم تحقق اهداف با استفاده از مقررات، الگوهای رفتاری نامناسب، احساس محرومیت نسبی و...) با ۹۵ درصد اطمینان در گرایش جوانان به جرم مؤثرند. کارشناسان و صاحب نظران دلایل متفاوت و متنوعی را برای به وجود آمدن این وضعیت بیان کرده‌اند که هر یک به جای خود جای تامل و توجه دارند، با این همه، برخی از این عوامل بیشتر مورد تاکید و توجه قرار گرفته است. این تحقیق به منظور اثبات فرضیه‌ای دال بر وجود رابطه بین، گرایش جوانان به جرایم با برخی از عوامل عمده از جمله: ازهم پاشیدگی هنجارها، عدم تحقق اهداف با استفاده از مقدرات، الگوهای رفتاری نامناسب، احساس محرومیت نسبی، آموزش در سطح پایین، محیط اجتماعی نامناسب، ارتباطات فرهنگی و تحول فرهنگی مداوم و شرایط اقتصادی ناسالم از منظر مقامات و کارشناسان دینی، قضایی، انتظامی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان البرز (۷۹۶۵/۰۷۹۶۵ ضریب پایایی)، بین آنها توزیع شد. تجزیه و تحلیل آماری با استفاده از نرم افزار SPSS صورت گرفته است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد، با عنایت به فرضیه‌های تحقیق و با توجه به نمونه‌ی موجود و آزمون‌های انجام شده، بین عوامل هشت گانه فوق با گرایش جوانان به جرم رابطه وجود دارد و فرضیه‌های تحقیق با میانگین ۹۴/۸۱٪ به اثبات رسیده است. ضمناً با عنایت به نتایج تحقیق میزان تاثیر عوامل فوق اولویت بندی نیز شده است.

کلید واژه‌ها

جوانان، هنجار، افراد ناباب، محرومیت، نسبی، آموزش، محیط اجتماعی، تحول فرهنگی، شرایط اقتصادی.

۱. دانشجوی دکتری مدیریت پیشگیری از جرم دانشگاه علوم انتظامی (نویسنده مسئول)

P. HD. AMS1347@Gmil. Com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی

۳. دانشجوی دکتری پدافند غیرعامل دانشگاه دفاع ملی

مقدمه

شواهد موجود، اعم از اخبار و اطلاعات منتشر شده از طریق رسانه‌ها و جنایت‌های روی داده توسط مجرمانی که از میانگین سنی بالایی برخوردار نبوده‌اند حکایت از گرایش جوانان به جرایم خشن دارد. با توجه به اینکه هیچ کس از مادر مجرم متولد نمی‌شود، خداوند همه بندگان خود را پاک و بی‌آلایش می‌آفریند و انسان در دوران اولیه زندگی خود معصوم است، اگر به گناهی آلوده شود از محیط خانوادگی، اجتماعی و پرورشی اوست و او (انسان) ساخته و پرداخته بنیادهای خانوادگی، فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و روابط و مناسبات اجتماعی جامعه خویش است و به عبارت دیگر، شخصیت و رفتار انسان، بیشتر به چگونگی محیط اجتماعی، اقتصادی و تربیتی آنها بستگی دارد. لذا در بررسی علل جرایم، قبل از هر چیز باید به ریشه‌ها و دلایل بنیادی امر توجه کرد و ناهنجاری‌های اجتماعی از قبیل سرقت، اعتیاد، ضرب و جرح، نزاع‌ها، فحشا و قتل را به گونه‌ای مورد مطالعه قرار داد که ضمن شناسایی ریشه آنها، امکان برنامه‌ریزی برای کاهش این گونه فراهم شود.

واقعیتی را که نمی‌توان از نظر دور داشت این است که جرم و جنایت یا به عبارتی دیگر بیماری‌های اجتماعی مانند بیماری‌های جسمی مسری هستند و اگر از ابتدا وقوع جرم، به فکر اصلاح و از بین بردن علل ارتکاب جرم نباشیم ممکن است به دیگران نیز سرایت کند. ازدیاد جرم و جنایت قدرت و واپایش جامعه را هر روز ضعیف‌تر ساخته و بر تعداد مجرمان می‌افزاید (فرجاد، محمد حسین، ۱۳۶۹، ص ۱۰ و ۱۱). راه بهتر پیشگیری را، انجام مطالعات علمی برای شناخت ریشه‌های درد و علل این‌گونه جرایم دانسته و معتقد است باید علل را از بین برد تا معلول که ارتکاب جرم است از بین برود.

جوانان سرمایه‌های بالقوه و بالفعل هر جامعه می‌باشند. رشد و نمو هر نوع کج‌روی و انحراف در این قشر از جامعه امیدهای آن جامعه را برای پیشرفت در حوزه‌های مختلف عقیدتی، علمی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... مبدل به یاس ساخته و مانند درخت کجی است که در نهایت فرو خواهد افتاد. گرایش جوانان به جرایم ضمن تقویت احساس ناامنی در جامعه، فرصت شکوفایی استعدادها را خواهد گرفت و سرنوشتی نامیمون را پیش روی جامعه قرار خواهد داد.

اهمیت و ضرورت

امنیت یکی از نیازهای اولیه و ضروری انسان در زندگی اجتماعی است. در صورتی که احساس امنیت از جامعه ای گرفته شود سایر داشته‌های انسان برای او لذت بخش نخواهد بود. یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد احساس ناامنی وقوع جرم است. وقوع جرم به خودی خود تلخ و موجب افزایش احساس ناامنی است. حال اگر این جرم توسط جوانان صورت گیرد علاوه بر احساس ناامنی در هر حال نوعی بد بینی و نگرانی نسبت به آینده را نیز به دنبال خواهد داشت، زیرا آینده سازان هر جامعه‌ای جوانان آن جامعه هستند. چنانچه جوانان به جرم روی آورند این نگرانی وجود خواهد داشت که آینده سازان جامعه مجرمانی با تجربه و حرفه‌ای خواهند بود. طی سال‌های اخیر جرایمی در کشور رخ داده که به دلیل جوان بودن مرتکبان آن نوعی نگرانی را در جامعه ایجاد کرده است. قتل ورزشکاران، زورگیری، درگیری خشونت آمیز ناموسی، و نزاع‌های خشن فردی یا گروهی نمونه‌هایی از این جرایم هستند که بازتاب‌های متفاوت و عمدتاً ناامید کننده‌ای از سوی اجتماع داشته‌اند. بنابراین این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که چه عواملی در گرایش جوانان به جرم در استان البرز مؤثر است.

هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و تبیین عوامل مؤثر بر گرایش جوانان البرزی به جرم از دیدگاه کارشناسان حوزه های قضایی، انتظامی، اجتماعی، فرهنگی است. جامعه آماری تحقیق حاضر، مدیران و کارشناسان دینی، قضایی، انتظامی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان البرز به تعداد حدود ۵۸۰ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران^۱ استفاده شده است که حجم نمونه ۱۵۰ نفر از بین جامعه آماری به روش تصادفی ساده انتخاب و پرسش نامه بین آنها توزیع شد.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع توصیفی - تحلیلی است. برای جمع آوری اطلاعات به منظور تدوین ادبیات نظری و پیشینه تحقیق از روش کتابخانه ای

1. Cochran

استفاده شده است. ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق، پرسش‌نامه است. برای انجام روایی پرسش‌نامه از اساتید و کارشناسان مشورت و نظر آنان در تهیه و اصلاح پرسشنامه اعمال شد و با حذف و اضافه تعدادی از سوال‌ها پرسش‌نامه نهایی مورد تأیید قرار گرفت.

جامعه آماری تحقیق حاضر، مدیران و کارشناسان دینی، قضایی، انتظامی، اجتماعی و فرهنگی استان البرز به تعداد حدود ۵۸۰ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران^۱ استفاده شده است که ۱۵۰ نفر از بین جامعه آماری به روش تصادفی ساده انتخاب و پرسش‌نامه بین آنها توزیع شد.

برای انجام روایی پرسش‌نامه از اساتید و کارشناسان مشورت و نظر آنان در تهیه و اصلاح پرسش‌نامه اعمال شد و با حذف و اضافه تعدادی از سؤال‌ها، پرسش‌نامه نهایی مورد تأیید قرار گرفت. ابزار پایا یا معتبر ابزاری است که از خاصیت تکرارپذیری و سنجش نتایج یکسان برخوردار باشد. یکی از روش‌های محاسبه ضریب پایای ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسش‌نامه، استفاده ضریب آلفای کرونباخ است. برای پرسش‌نامه تنظیم شده ۰/۷۸۵۶ می‌باشد که بیانگر پایایی مطلوب ابزار اندازه‌گیری است.

پیشینه تحقیق

تقریباً تا سال ۱۳۸۰ مطالعات قابل‌اعتنایی در خصوص جرایم جوانان انجام نشده بود و تنها منبعی که علی‌رغم محدودیت‌ها و کاستی‌های موجود می‌توانست تا حدودی معتبر تلقی شود و مورد استفاده قرار گیرد اولین گزارش ملی جوانان بود (عبدی، ۱۳۸۸: ۱۳۲). سایر تحقیق‌های انجام شده تاکنون نیز هر یک به نحوی و از جهتی خاص به جرایم و مجرمان پرداخته‌اند که نتایج هر یک از این تحقیق‌ها گستره متغیرهای متفاوت و متنوعی را در روی آوری مجرمان به جرم دخیل دانسته‌اند. جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان هر یک بر تأثیر عواملی خاص در گرایش مجرمان به جرم صحنه گذارده‌اند، در عین حال هیچ‌یک به طور کامل نظرات دیگران را رد نکرده‌اند. نظریه پردازان روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و محققان حقوقی و جرم‌شناسان، آرا

1. Cochran

و نظریه‌های گوناگون را در ارتباط با کج‌روی، رفتار مجرمانه و بزهکاری و جرم و جنایت ارائه کرده‌اند که در قالب پارادایم‌ها و مکاتب نظری قابل تبیین و بررسی است. بر اساس یک تقسیم بندی کلان و کلی سه رویکرد عمومی جامع در شناخت علل و عوامل جرم، جنایت و بزهکاری ارائه شده است که عبارت‌انداز:

۱- **رویکرد زیستی**^۱: به زعم بعضی از جرم‌شناسان نظیر لومبرزو، بزهکاری از عوامل ارثی و وراثتی ناشی می‌شود و آسیب‌های مغزی، نارسایی‌های غده‌ها، عدم توازن کروموزوم‌ها یا ساخت ناموزون بدنی، علل گرایش به کج‌روی و بزهکاری است.

۲- **رویکرد روان‌شناختی**^۲: کاستی‌ها و نارسایی‌های علمی نظریه و رویکرد زیستی در تبیین بزهکاری به پیدایش نظریه‌های روان‌شناختی انجامید. از این رو، در شناخت بزهکاری، ناسازگاری شخصیت، انواع عقده‌ها و... عنوان شد. این رهیافت با روان‌پزشکی، روان‌کاوی یا روان‌شناسی بالینی در ارتباط است (عبدی، ۱۳۸۸: ۱۳۲).

۳- **رویکرد جامعه‌شناختی**^۳: بسیاری از جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان بزهکاری را معلول نظام اجتماعی پیرامون قلمداد می‌کنند. از این رو فقر، فرصت‌های مسدود شده، زیرفرهنگ‌های مشوق بزهکاری که جوانان در آن رشد کرده‌اند و... را علت اصلی در تبیین بزهکاری آنان می‌دانند. در این دیدگاه حتی عوامل روانی نیز از محیط پیرامون ناشی شده‌اند (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۱۹۱).

مبانی نظری تحقیق

از نظر دورکیم^۴ در هر جامعه انسانی، جرم بروز می‌کند. پس جرم ملازم با زندگی اجتماعی است. به عبارت دیگر جرم یک پدیده طبیعی، اجتماعی است و علت‌های جرم را می‌باید در میان کارکردهای ساخت اجتماعی جست‌وجو کرد. همچنین در مورد رابطه میان انسان، نیازها، اهداف و آرزوهایش نیز معتقد است که، در شرایط اجتماعی مستحکم و پایدار، آرزوهای انسان‌ها از طریق هنجارها تنظیم

-
1. Biological Approach
  2. Psychological Approach
  3. Sociological Approach
  4. Dorkim

و محدود شده است، با از هم پاشیدگی هنجارها آنومی یا یک وضعیت بی حد حصر به وجود می آید از آنجا که این آرزوهای بی حد طبعاً نمی تواند ارضا و اشباع شوند، در نتیجه یک وضعیت نارضیاتی اجتماعی دائمی پدید می آید سپس این نارضیاتی در جریان های اقدامات اجتماعی منفی (نظیر خودکشی، اقدام‌های جنایی، طلاق و...) ظاهر می شوند.

نکته قابل توجه این است که از نظر او علل پیدایش آنومی را باید در ساخت هر جامعه مطالعه و جست‌وجو کرد. گاهی جامعه ای با رشد سریع اقتصادی، اجتماعی مواجه شده و عده ای از افراد به سرمایه های زیادی دست می یابند و نمود این سرمایه و ثروت که به اشکال گوناگون برای اقشار فقیر جلوه می کند، باعث برهم زدن ساختار پایدار نیازهای این اقشار شده و ممکن است در شرایطی که جامعه از مشکلات اقتصادی رنج می برد و قادر به پاسخگویی و ارضای نیازهای افراد نمی باشد و دستیابی به امکانات محدود است، این امر منجر به به وجود آمدن آن شود (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۰).

مرتن نیز ساختار اجتماعی را عامل به وجود آورنده رفتار انحرافی قلمداد می کند. وی با الگوسازی فرهنگی بین اهداف و وسیله دستیابی به آنها درصد کشف این نکته است که چطور بعضی از ساختارهای اجتماعی فشاری قاطع بر بعضی از اشخاص در جامعه وارد می سازند تا به جای رفتار مبتنی بر هنجار و هم‌رنگ به رفتارهای ناهنجار و ناهم‌رنگی مبادرت کنند.

او معتقد است « وقتی بین اهداف فرهنگی (مانند موفقیت، ثروت) و وسائل تشکیلاتی جهت دستیابی به این اهداف (مانند تحصیلات، دوستان متنفذ و...) یک عدم تناسب وجود داشته باشد در آن صورت افرادی که در یک ساختار اجتماعی تحت فشار قرار گرفته اند، احتمالاً بیشتر از دیگران رفتار انحرافی خواهند داشت (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۱).

تحقیقات اخیر نشان دهنده این امر است که زندگی در خانواده‌های کم درآمد و فقیر باعث ایجاد خشونت و بزهکاری در فرد می شود. در واقع، فقر موجب ایجاد ساختار اقتصادی ضعیف و ضررهای مالی، از بین رفتن توانایی و ظرفیت والدین برای تربیت صحیح فرزندان، تشدید اختلافات خانوادگی، تضعیف کیفیت روابط و تعاملات

خانوادگی و از بین رفتن توانایی والدین برای اعمال کنترل اجتماعی غیر رسمی بر فرزندان می‌شود (کامپفر^۱، ۱۹۹۹: ۷۴).

ساترلند بر این اعتقاد است که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با اغیار یا پیوند افتراقی ایجاد می‌شود. وی همچنین به همزیستی نژادها در یک محل و میزان بروز جرم اشاره کرده است و به نوعی تبهکاری را شهره جبری نژاد و تابع تئوری معاشرت ترجیحی می‌داند، بر طبق این تئوری نرخ‌های تبهکاری گروه‌های نژادی شهره معاشرت‌های ترجیحی با انواع رفتارهای جنایی یا ضد جنایی است، معاشرت با نیکان سطح جنایت را پایین می‌آورد و بر عکس معاشرت با بدان در اثر مکانیسم همانند سازی سطح جرایم را بالا می‌برد. در یک جمع بندی از دیدگاه فوق ملاحظه می‌شود که ساترلند فرایند یادگیری و رفتارهای مجرمانه را به وسیله دوستان ناباب تبیین می‌کند (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۲).

بزهکاری اجتماعی، برای نوجوانانی به کار می‌رود که رفتار او با معیارهای محیط اجتماعی همجوار او مانند سایر جوانان محله مطابقت دارد، اما با روش‌های به رسمیت شناخته شده از طرف اعضای فرهنگ مسلط بر جامعه که قوانین را نیز آنان وضع می‌کنند مغایرت پیدا می‌کند. این نوع بزهکاری با عناوین دیگری همچون بزهکاری متعلق به فرهنگ فرعی یا بزهکاری دسته‌ای نیز شناخته می‌شود و معمولاً با عضویت در طبقات پایین و پست اجتماع در ارتباط است (گزارش ملی جوانان، ۱۴: ۳۸۱).

ساترلند می‌گوید برای آنکه شخصی تبهکار شود، نخست باید یاد بگیرد که چگونه تبهکار شود. این یادگیری در نتیجه کنش متقابل اجتماعی فرد با دیگران حاصل می‌شود. بیشتر افراد، هم در معرض تماس با افراد یا گروه‌های منحرف قرار می‌گیرند و هم در معرض تماس با افراد یا گروه‌های غیر منحرف. هرچه سطح تماس فرد با افراد یا گروه‌های منحرف بر حسب این چهار متغیر بیشتر باشد، احتمال رفتار انحرافی‌آمیز شخص نیز بیشتر می‌شود (کوئن، ۱۳۷۴: ۱۶۴).

– احساس محرومیت نسبی: گور^۲ معتقد است که اگر احساس محرومیت نسبی در

1. Kumpfer

2. Goor

جامعه، شدید یا عمیق و در عین حال در سطح وسیعی از مردم وجود داشته باشد در آن صورت تحت شرایط خاص شورش‌های سیاسی روی می‌دهد. شدت و عمق احساس محرومیت نسبی به ادراک ذهن مردم از فاصله بین انتظارات و امکانات ارضای نیاز بستگی دارد. هر چه فاصله بین انتظارات و امکانات ارضای نیاز بیشتر باشد، احساس محرومیت و بی‌عدالتی بیشتر می‌شود.

از نظر گور عوامل زیر در بروز احساس بی‌عدالتی نسبی در افراد مؤثر است:

- گسترش ارزش‌های اقتصادی و مادی در جامعه موجب احساس محرومیت نسبی بیشتری می‌شود.

- پیشرفت و ارتقای بیشتر در افراد و گروه‌های مرجع (گروه‌هایی که انسان خود را با آنها مقایسه می‌کند) موجب گسترش انتظارات دیگران شده و اگر آن امکانات را نداشته باشند، احساس محرومیت نسبی افزایش می‌یابد.

- به اندازه‌ای که احساس محرومیت نسبی بیشتر شود، همبستگی و پیوندهای گروهی کمتر می‌شود. و هر چه نیاز به قدرت در بین مردم (بالاخص در بین قشر متوسط که در پی پیشرفت اقتصادی و مدرنیزه کردن به وجود می‌آید) بیشتر باشد، امکان پیدایش محرومیت نسبی افزایش می‌یابد (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۳).

نظریه فشار بر آن است که عمدتاً رفتار انحرافی در میان افراد پایین و محروم، به علت فشارهای اقتصادی-اجتماعی اتفاق می‌افتد. افراد فقیر و محروم جامعه به لحاظ مسکن، تغذیه، آموزش، بهداشت، اشتغال و سایر امکانات رفاهی در وضعیت نامطلوب و ناگواری قرار دارند و چنین افرادی با تنگناهای مختلفی در جامعه دست و پنجه نرم می‌کنند. بنابراین نوجوانان این طبقه در نیل به اهداف و آرزوهای خود، احساس محرومیت و ناکامی می‌کنند. در چنین وضعیتی، نوجوانان به منظور تأمین نیازهای روانی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود مرتکب رفتارهایی بر خلاف قوانین و هنجارهای جامعه می‌شوند (زنگنه، ۱۳۸۳: ۱۱۲).

کوهن^۱ معتقد است میدان طبقه پایین اجتماع از نظر آموزش در سطح پایین قرار دارند و آنها همانند بچه‌های طبقه متوسط تربیت نمی‌شوند و مانند طبقات متوسط

1. Kohen

از شایستگی های آموزشی برخوردار نمی شوند، از این رو، آنها برای رقابت سالم در مقابل دیگران و حل مشکلات اجتماعی خود به خوبی مجهز نمی شوند. بنابراین ریشه تمایلات ضد اجتماعی این گروه از جوانان مربوط به نقایص تربیتی و آموزشی است. به نظر او تمایلات ضد اجتماعی نتایج این گونه عناصر است. زیرا مسائل این تیپ از جوانان قبلاً حل نشده و مسئولان امر نیز به مسائل و مشکلاتشان بی توجهی نشان داده و به همین علت این گروه از جوانان به جای آنکه مسائل خود را با والدینشان در میان بگذارند و به آنها ابراز دارند یا به مقامات مسؤل و اولیای امور اعتنا کنند می خواهند مشکلاتشان را با روش های انحرافی و عملاً ضد اجتماعی حل کنند (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۷).

ساترلند، جامعه شناس آمریکایی، در شناخت جرم، انحراف و کج روی دیدگاه دورکیم را تأیید می کند و خانواده را مهم ترین کانون آموزشی بزهکاری برای کودکان و نوجوانان می داند و معتقد است در کانون خانواده، کودکان زمینه های میل و گرایش به بزهکاری را یاد می گیرند (احمدی، ۱۳۷۱: ۸۵).

از نظر لاکاسانی^۱ هر جامعه ای دارای تبهکاران مخصوص به خود است و به عبارت دیگر تبهکاران مولد اجتماع خود هستند و اگر محیط اجتماعی آمادگی لازم را برای پروردن مجرم نداشته باشد فعالیت و رشد آن عقیم می ماند (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۷).

عده ای معتقدند که کنش های انسان ها و چگونگی رفتارهای آنان، ریشه در عوامل تربیتی و پرورشی و همچنین رویدادهای اجتماعی دارد و طبیعت فرد و ذات و سرشت او تأثیر تعیین کننده ای در چگونگی و کیفیت رفتارها و کنش ها و واکنش های افراد ندارد، بلکه ماهیت رفتار و کنش انسان ها معلول تعامل با محیط مادی و اجتماعی است که در فرایند واکنش متقابل شکل می گیرد. دورکیم، تعبیری ویژه و شگفت انگیز درباره منشأ بزهکاری و جرم دارد. به اعتقاد او، هر پدیده بزه و جرم و کج روی در جوامع انسانی، پدیده و امری عادی و گاهی ضروری است (سلیمی و طاهری، ۱۳۸۰: ۱۹۳-۱۹۴).

1. Lakasani

پارسونز علل رفتار انحرافی را در ساخت نظام اجتماعی جست‌جو و بر نهادهای اجتماعی تأکید می‌کند (احمدی، ۱۳۸۴: ۵۵).

– ارتباطات فرهنگی و تحول فرهنگی مداوم: رلکس^۱ جوامع با درصد بالای بزهکاری را دارای ویژگی‌های زیر می‌داند:

- ارتباط زیاد با جوامع دیگر، مهاجرت‌های فراوان و فرهنگ در حال تحول و تغییر مداوم؛
- اختلاف نژادی زیادی است؛
- وجود بحران‌های اقتصادی و اختلاف‌های طبقاتی شدید است (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۸).

بررسی‌ها نشان دهنده پدیده‌های منفی نظیر سرقت، روابط نامشروع، فروش و توزیع مواد مخدر و... در میان مهاجران و حاشیه‌نشینان است و آنان به واسطه فقر اقتصادی و محرومیت از تعلیم و تربیت منطقی و صحیح در زمینه‌های مناسب برای گرایش به بزهکاری و کج‌روی برخوردارند (شیخ‌وندی، ۱۳۵۳: ۸۵).

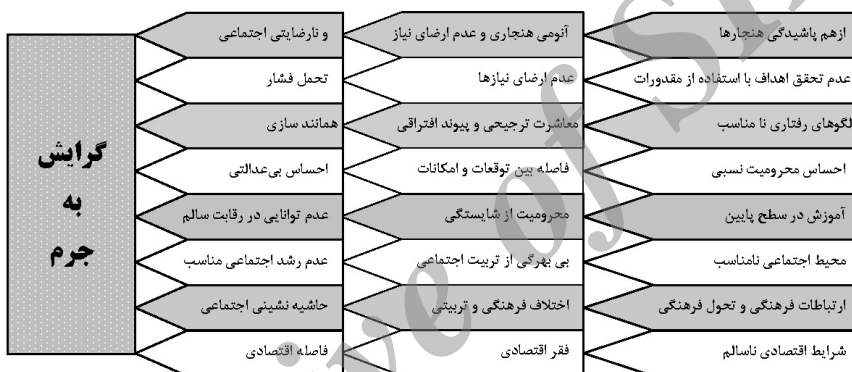
ژاک سابران جرم را معلول و نتیجه ترکیب فواصل پیچیده اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی می‌داند، ولی با وجود این، او بر اولویت تأثیر عامل اقتصادی تأکید می‌ورزد، زیرا به نظر این جرم‌شناس، سایر نیازهای انسان مانند آموزش و پرورش و تغذیه و مسکن و بهداشت و... می‌تواند با رفع نیازهای مادی اصلی در محیط اجتماعی کاملاً تغییر پیدا کند، بنابراین بر طبق نظر او اگر در شخصیت و رفتار افراد تفاوت‌هایی وجود دارد، این تفاوت‌ها از اختلاف شرایط اقتصادی ناشی می‌شود و اختلافات طبقاتی و شغلی در آن نقش مهمی بازی می‌کند با نگاه به سیمای نظام اقتصادی کشور و وجود فاصله طبقاتی شدید در جامعه و نابرابری توزیع ثروت و اشتغال، دیدگاه سابران نیز در این پژوهش قابل تعیین برخی از مؤلفه‌های مؤثر در وقوع شرارت در منطقه است (رضایی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۸).

فقر و محرومیت اقتصادی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار در تکوین انواع کج‌روی، انحرافات، جرایم و بزهکاری است و پدیده‌هایی همچون سرقت، گدایی، ولگردی،

1. Rolex

بیکاری و عدم اشتغال، ناشی از فقر اقتصادی است و نقش شایانی در زمینه‌سازی برای گرایش نوجوانان و جوانان به انحرافات، کج‌روی و بزهکاری دارد و در موارد بسیاری ریشه اساسی کج‌روی و بزهکاری ناشی از فقر اقتصادی خانواده بوده و پدیده شکاف طبقاتی، بی‌عدالتی و تبعیض اقتصادی و عدم توزیع عادلانه و منصفانه ثروت در میان اقشار اجتماعی از زمینه‌های اساسی شکل‌گیری بزهکاری و کج‌روی است (عبدی، ۱۳۸۸: ۱۲۹).

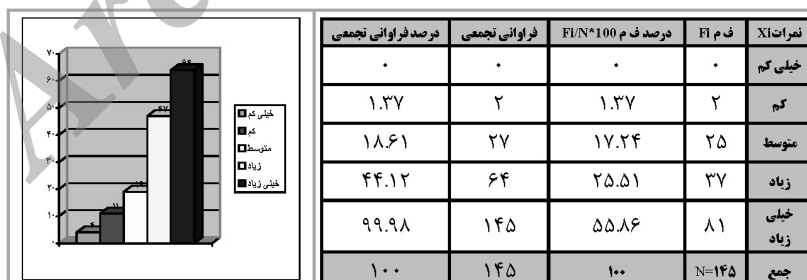
فرضیه‌های تحقیق

نمودار ۱: جدول نظری تحقیق

یافته‌های تحقیق

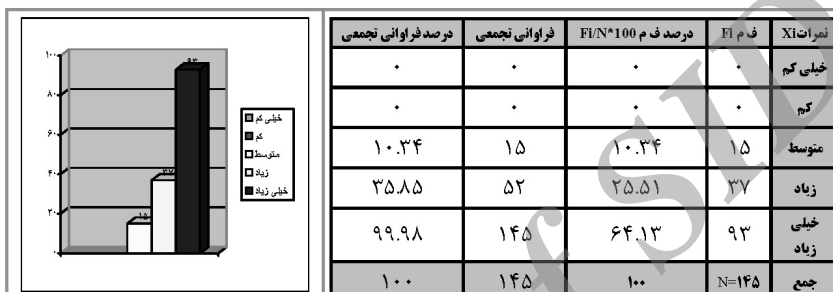
جدول ۱: توزیع فراوانی از هم پاشیدگی هنجارها بر رفتار مجرمانه جوانان

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۸۱ نفر (۵۵/۹ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۷ نفر (۲۵/۵ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۲۵ نفر (۱۷/۲ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۲

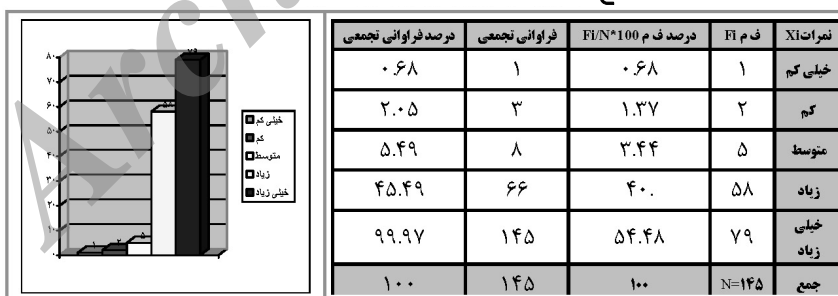
نفر (۱/۳۷ درصد) گزینه کم و هیچ فردی نیز گزینه خیلی کم را انتخاب کرده است. با توجه به اینکه ۹۸/۶۱ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها از هم پاشیدگی هنجارها، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

جدول ۲: توزیع فراوانی عدم تحقق اهداف با استفاده از مقدورات بر رفتار مجرمانه جوانان

همان طور که ملاحظه می شود تعداد ۹۳ نفر (۶۴/۱۳ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۷ نفر (۲۵/۵۱ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۱۵ نفر (۱۰/۳۴ درصد) گزینه متوسط، و هیچ فردی گزینه خیلی کم را انتخاب کرده است. با توجه به اینکه ۹۹/۹۸ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها عدم تحقق اهداف با استفاده از مقدورات، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

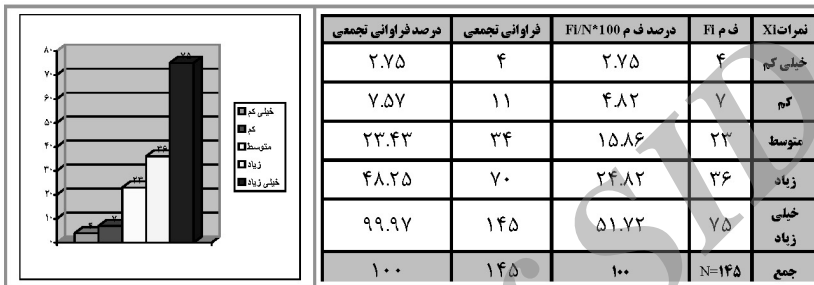
جدول ۳: توزیع فراوانی معاشرت با افراد ناپاب بر رفتار مجرمانه جوانان

همان طور که ملاحظه می شود تعداد ۷۹ نفر (۵۴/۴۸ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۵۸ نفر (۴۰ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۵ نفر (۳/۴۴ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۲ نفر (۱/۳۷ درصد) گزینه کم و تعداد ۱ نفر (۰/۶۸ درصد) نیز گزینه خیلی کم را انتخاب

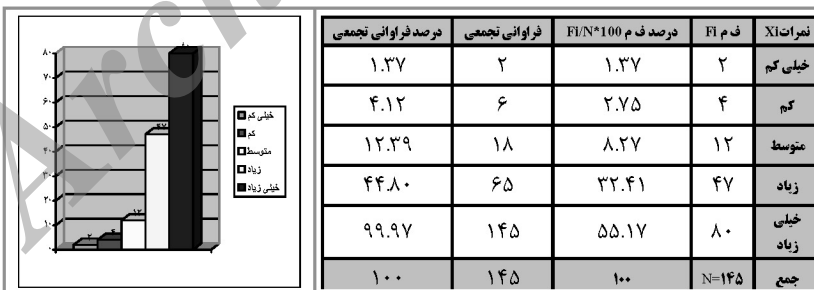
کرده‌اند. با توجه به اینکه ۹۷/۹۲ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها معاشرت با افراد ناباب، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

جدول ۴: توزیع فراوانی احساس محرومیت نسبی، بر رفتار مجرمانه جوانان

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۷۵ نفر (۵۱/۷ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۳۶ نفر (۲۴/۸ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۲۳ نفر (۱۵/۹ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۷ نفر (۴/۸ درصد) گزینه کم و تعداد ۴ نفر (۲/۷۵ درصد) نیز گزینه خیلی کم را انتخاب کرده‌اند. با توجه به اینکه ۹۲/۴ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها احساس محرومیت نسبی، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

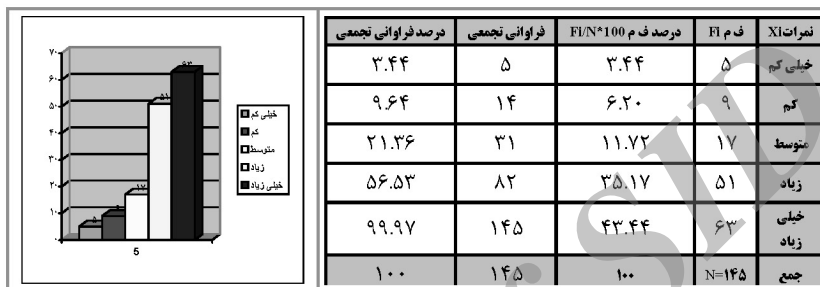
جدول ۵: توزیع فراوانی آموزش نا کافی و غیر مؤثر بر رفتار مجرمانه جوانان

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۸۰ نفر (۵۵/۲ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۴۷ نفر (۳۲/۴ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۱۲ نفر (۸/۳ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۴ نفر (۲/۶ درصد) گزینه کم و تعداد ۲ نفر (۱/۴ درصد) نیز گزینه خیلی کم را انتخاب کرده‌اند.

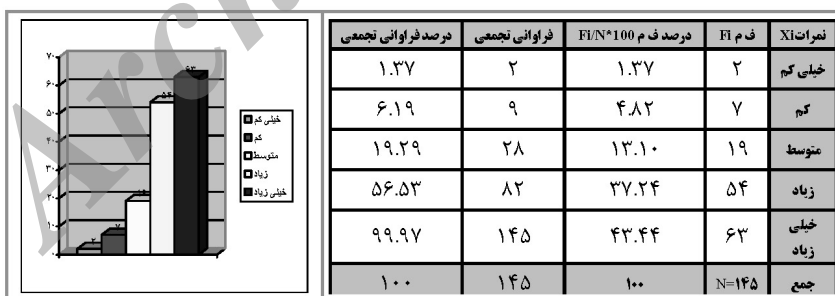
کرده‌اند. با توجه به اینکه ۹۵/۸ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها آموزش ناکافی و غیر مؤثر، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

جدول ۶: توزیع فراوانی محیط اجتماعی نامناسب بر رفتار مجرمانه جوانان

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۶۳ نفر (۴۳/۴ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۵۱ نفر (۳۵/۲ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۱۷ نفر (۱۱/۷ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۹ نفر (۶/۲ درصد) گزینه کم و تعداد ۵ نفر (۳/۴ درصد) نیز گزینه خیلی کم را انتخاب کرده‌اند. با توجه به اینکه ۹۰/۳ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها محیط اجتماعی نامناسب، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

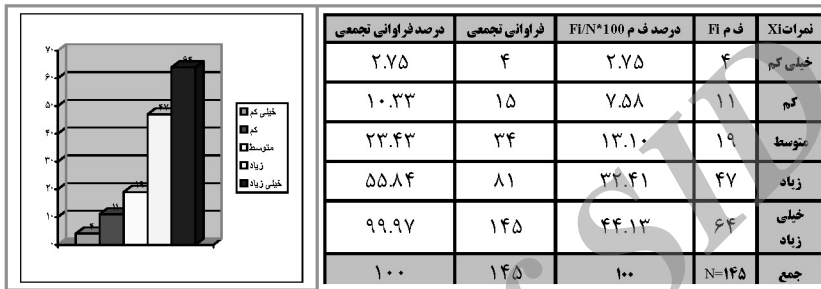
جدول ۷: توزیع فراوانی ارتباطات فرهنگی و تحول فرهنگی مداوم بر رفتار مجرمانه جوانان

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۶۳ نفر (۴۳/۴ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۵۴ نفر (۳۷/۲ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۱۹ نفر (۱۳/۱ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۷ نفر (۴/۸ درصد) گزینه کم و تعداد ۲ نفر (۱/۴ درصد) نیز گزینه خیلی کم را

انتخاب کرده‌اند. با توجه به اینکه ۹۳/۸ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها شرایط اقتصادی ناسالم، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

جدول ۸: توزیع فراوانی شرایط اقتصادی ناسالم، بر رفتار مجرمانه جوانان

براساس اطلاعات جدول ۸، تعداد ۶۴ نفر (۴۴/۱ درصد) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۴۷ نفر (۳۲/۴ درصد) گزینه زیاد، تعداد ۱۹ نفر (۱۳/۱ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۱۱ نفر (۷/۶ درصد) گزینه کم و تعداد ۴ نفر (۲/۸ درصد) نیز گزینه خیلی کم را انتخاب کرده‌اند. با توجه به اینکه ۸۹/۶ درصد پاسخگویان گزینه های خیلی زیاد، زیاد و متوسط را انتخاب کرده‌اند می توان گفت از نظر آنها شرایط اقتصادی ناسالم، بر رفتار مجرمانه جوانان اثر دارد.

جدول ۹: نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق

ردیف	فرضیه	نتایج	
		رد	تایید
۱	رابطه ازم پاشیدگی هنجارها و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۲	رابطه عدم تحقق اهداف با استفاده از مقدرات و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۳	رابطه معاشرت با افراد ناباب و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۴	رابطه احساس محرومیت نسبی و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۵	رابطه آموزش نا کافی و غیر مؤثر و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۶	رابطه محیط اجتماعی نامناسب و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۷	رابطه ارتباطات فرهنگی و تحول فرهنگی مداوم و رفتار مجرمانه جوانان	*	*
۸	رابطه شرایط اقتصادی ناسالم و رفتار مجرمانه جوانان	*	*

اولویت سوم با ۹۷/۹۲ درصد؛ میان معاشرت با افراد ناباب و رفتار مجرمانه جوانان رابطه وجود دارد.

اولویت چهارم با ۹۵/۸۵ درصد؛ میان آموزش نا کافی و غیر موثر و رفتار مجرمانه جوانان رابطه وجود دارد.

اولویت پنجم با ۹۳/۷۸ درصد؛ میان ارتباطات فرهنگی و تحول فرهنگی مداوم و رفتار مجرمانه جوانان رابطه وجود دارد.

اولویت ششم با ۹۲/۴۰ درصد؛ میان احساس محرومیت نسبی و رفتار مجرمانه جوانان رابطه وجود دارد.

اولویت هفتم با ۹۰/۳۳ درصد؛ میان محیط اجتماعی نامناسب و رفتار مجرمانه جوانان رابطه وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله نوعی، وحدت نظر در بین مسئولان و دست‌اندرکاران امور اجتماعی سیاسی و فرهنگی و عقیدتی احصا می‌شود.

همچنین از نظر پاسخگویان به نظر می‌رسد زمینه‌های اجتماعی در کنار عوامل فردی و شخصیتی در گرایش جوانان به جرم نقش مؤثری دارند.

نتیجه گیری

تحقیق حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر گرایش جوانان البرزی به جرم در جامعه آماری کارشناسان قضایی، انتظامی، اجتماعی و... انجام شده است که نتایج این پژوهش نشان می‌دهد. بین مسؤلان و کارشناسان مرتبط با امور جوانان وحدت نظر بالایی وجود دارد. مقدمات فعلی جوانان نمی‌تواند نیازهای روزافزون مادی و معنوی آنان را برآورده کند. همچنین به نظر می‌رسد، تهاجم، شبیه‌خون، ناتوی فرهنگی و... باورها، اعتقادات، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و به‌خصوص جوانان ما را با چالش مواجه کرده و به سوی ناهنجاری سوق می‌دهد و از هم پاشیدگی هنجارها (که خوشبختانه هنوز در جامعه ما به طور کامل رخ نداده)، سد دفاعی لازم را در برابر گرایش برخی از جوانان به جرم و جنایت، ایجاد نمی‌کند و احساس گناه و سرزنش را (که زائیده ارزش‌ها و باورهای ملی و دینی است) به همراه نمی‌آورد، لذا ارتکاب جرم به امری عادی و حتی موجه تبدیل می‌شود. فرهنگ اجتماعی، متأثر از تعامل‌های ناخواسته با فرهنگ‌های بیگانه، جوانان را به سوی انتظارات دست نیافتنی سوق می‌دهد و چون شرایط و زمینه‌ها برای تحقق خواسته‌ها فراهم نیست، نوعی

سرخوردگی و به تبع آن گرایش برای دست یافتن به خواسته‌ها، به هر قیمت ممکن در بین جوانان رسوخ پیدا می‌کند. محیط اجتماعی نامناسب و وجود برخی الگوهای ناهنجار، به خصوص، افراد ناباب، که با رفتار خود نوعی هیجان منفی را در بین جوانان ایجاد می‌کنند، موجب شده است تا، برخی جوانان، به تبع آنها و برای مطرح کردن خود و مورد توجه قرار گرفتن، اقدام به انجام رفتارها و اعمالی می‌کنند که موجب بی‌نظمی و احساس ناامنی می‌شود. نظام تربیتی و آموزشی در خانواده و اجتماع امروزی به قدر کافی جوابگوی نیازهای جوانان نمی‌باشد. آموزش‌ها به لحاظ کیفی و کمی نتوانسته است تربیتی مناسب را برای جوانان فراهم کرده و زمینه هدایت آنها را در دنیای پرچالش امروزی میسر سازد. مشکلات اقتصادی و احساس محرومیت نسبی (به معنی فاصله بین انتظارات و امکانات ارضای نیاز در جامعه ما)، در بین تعداد قابل ملاحظه‌ای از اقشار و به‌ویژه جوانان وجود دارد و موجب گسترش نوعی احساس بی‌عدالتی بین جوانان می‌شود و در نتیجه جوانان به رفتارهایی برای جبران این فاصله‌های غیر عادلانه روی آورده و در نهایت مرتکب جرایم گوناگون می‌شوند.

پیشنهادها

- ۱- با عنایت به نظر مشترک اغلب پاسخگویان، با ایجاد اراده و فراهم کردن زمینه‌های لازم این وحدت نظر به وحدت عمل انجامیده و همه سازمان‌ها، نهادها و ارگان‌های ذی‌ربط، با برنامه ریزی مناسب و هماهنگی کافی جوانان را به سوی گریز از جرم و آینده‌ای روشن رهنمون سازند.
- ۲- مجموعه سازمان‌ها و نهادهای حاکمیتی و غیر حاکمیتی، اعم از اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و... برای پیشگیری از گرایش جوانان به جرایم، با برنامه ریزی دقیق، منطقی و علمی، ضمن واپایش رشد توقعات غیر منطقی جوانان، زمینه‌های لازم را برای تحقق نیازهای مشروع و ضروری نامبردگان فراهم کنند.
- ۳- همه نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، مذهبی، رسانه‌ای و... با برنامه ریزی مناسب، وحدت تصمیم‌گیری، پشت‌کار کافی و پیگیری مداوم، اذهان افراد جامعه و به‌خصوص جوانان را با فرهنگ اصیل ملی و دینی آشنا کرده، جوانان را به سمت کار و تلاش مفید سوق داده و به داشتن آینده‌ای روشن و تحقق خواسته‌های مشروع و

منطقی امیدوار سازند.

۴- افرادی که مصداق عنوان دوست ناباب هستند به نحو مقتضی توسط نهادهای ذی‌ربط واپایش شده و خانواده‌ها نیز حتی المقدور از همنشینی فرزندان خود با این‌گونه افراد ممانعت به‌عمل آورند. بدیهی است ترویج فرهنگ اصیل اسلامی و ملی توسط نهادهای ذی‌ربط و ارائه آموزش‌های لازم می‌تواند تا حدودی این زمینه را ترمیم و بازسازی کند.

۵- همه نهادهای آموزشی، خانواده‌ها، رسانه‌ها و... آموزش‌های خود را از جهت کمی و به‌خصوص کیفی گسترش داده، به‌ویژه آموزش و پرورش محتوای کتب درسی را با نیاز واقعی دانش‌آموزان به عنوان آینده‌سازان جامعه منطبق کرده و این مسیر را تا دانشگاه و بعد از آن ادامه دهند. بدیهی است برای جوانانی که به دلایل مختلف در بین راه از کاروان نظام آموزشی جدا می‌شوند اتخاذ تدابیر ویژه ضروری است.

۶- نهادهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و قضایی، با اقدام‌های مؤثر از گسترش بی‌عدالتی‌ها، ممانعت به‌عمل آورده و زمینه رشد مادی و معنوی را برای همگان به طور یکسان فراهم سازند.

منابع

- ۱- احمدی، احمد (۱۳۷۱)، روانشناسی نوجوانان و جوانان، تهران: انتشارات ترمه.
- ۲- احمدی، حبیب (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: انتشارات سمت.
- ۳- بی‌نام (زمستان ۱۳۸۱)، بررسی وضعیت بزهکاری جوانان، (گزارش ملی جوانان) تهران: سازمان ملی جوانان.
- ۴- رضایی نژاد (۱۳۸۲)، بررسی علل شرارت در استان گلستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان.
- ۵- زنگنه، محمد (۱۳۸۳)، بررسی عوامل خانوادگی مؤثر در گرایش نوجوانان دختر ساکن شهر تهران به بزهکاری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

- ۶- ساروخانی، باقر (۱۳۷۵)، در آمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کیهان.
- ۷- سلیمی، علی و طاهری، محمد (۱۳۸۰)، آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نور.
- ۸- شیخوندی، داور (۱۳۸۳)، جامعه شناسی انحرافات و آسیب شناسی اجتماعی، تهران: نشر و پخش کتاب.
- ۹- عبدی، توحید (۱۳۸۸)، فصلنامه دانش انتظامی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
- ۱۰- فرجاد، محمد حسین (۱۳۶۹)، روانشناسی و جامعه شناسی جنایی، (چاپ اول) تهران: انتشارات همراه.
- ۱۱- کوئن، بروس (۱۳۷۴)، در آمدی بر جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: فرهنگ معاصر.

12- Kampfer, K. I. (April, 1999) Strengthening America's Families: exemplary parenting and Family Strategies for Delinquency Prevention, U. S. department of Justice office Justice Programs office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.